

Iwona Kowal

<http://orcid.org/0000-0003-4611-2238>

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

iwona.kowal@uj.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2025.5104.17

Ubiór jako element wiedzy socjokulturowej w podręcznikach do nauki języków obcych

STRESZCZENIE

W niniejszym opracowaniu zbadano ubiór pojawiający się na ilustracjach w podręcznikach do nauki języka polskiego i języka szwedzkiego jako języków obcych. Ubranie jako konwencja społeczna stanowi jeden z elementów wiedzy socjokulturowej, której nabycie jest konieczne do odpowiedniego użycia języka w kontaktach z rodzimymi użytkownikami języka. Przeanalizowano odzież przedstawioną na ilustracjach w podręcznikach na poziomie A1 i A2, przeznaczonych dla uczniów bez wcześniejszej znajomości danego języka. Analiza objęła ubiór noszony w sferze zawodowej, publicznej i prywatnej. Zauważono wiele podobieństw między odzieżą mieszkańców Polski i Szwecji, co może oznaczać, że kraje te można uznać za kraje o podobnej kulturze ubioru. W obu krajach występują podobne konwencje ubierania się w miejscu pracy i w sferze publicznej, choć kobiety wykonujące prace biurowe noszą odzież mniej oficjalną niż mężczyźni. Według przekazu w podręcznikach Polskę charakteryzuje znaczna swoboda ubioru w strefie publicznej, lecz duży stopień oficjalności w sferze prywatnej. Szwecję natomiast – większa oficjalność w sferze publicznej, a duża swoboda w sferze prywatnej. Poza tym w Polsce kobiety noszą częściej odzież typowo damską oraz wiele dodatków, natomiast w Szwecji mężczyźni często używają dodatków do odzieży, co z kolei rzadko pojawia się u mężczyzn w Polsce.

SŁOWA KLUCZE: wiedza socjokulturowa, konwencje społeczne, podręczniki do nauki języków obcych, język polski jako język obcy, język szwedzki jako język obcy

ABSTRACT

Clothing as an Element of Sociocultural Knowledge in Foreign Language Textbooks

This study investigates the representation of clothing in textbooks on Polish and Swedish as foreign languages. Clothing, as a social convention, is one of the aspects of sociocultural knowledge that is crucial for using the language appropriately when interacting with native speakers. The clothing depicted in the

illustrations in A1 and A2 level textbooks, designed for students with no prior knowledge of the language, is analyzed. The analysis encompassed clothing worn in professional, public, and private spheres. Many similarities are observed between the clothing of Polish and Swedish inhabitants, suggesting that these countries share a similar dress culture. Both countries exhibit comparable dress conventions, especially in the workplace and public sphere, although women in office settings tend to dress less formally than men. The textbooks indicate that Poland is characterized by a considerable freedom in public dress, while maintaining a high level of formality in private settings. Conversely, Sweden is more formal in public but exhibits greater freedom in private settings. Additionally, in Poland, women tend to wear more traditional women's clothing along with a variety of accessories, whereas in Sweden, men are more inclined to wear accessories than in Poland.

KEYWORDS: sociocultural knowledge, social conventions, foreign language textbooks, Polish as foreign language, Swedish as foreign language

Wprowadzenie

Przez wiele lat w nauczaniu języka skupiano na przekazywaniu wiedzy i rozwijaniu umiejętności w zakresie słownictwa, struktury językowych i na ich podstawie – na tworzeniu wypowiedzi ustnych czy pisemnych. Podstawowe sprawności językowe: pisanie, czytanie, mówienie i słuchanie, stanowiły trzon, na podstawie którego oceniano poziom opanowania języka obcego przez uczniów. Związane to było z dominującą rolą metody gramatyczno-tłumaczeniowej i metody audiolingwalnej w nauczaniu języków obcych, które aż do ostatnich dekad XX w. stosowane były przez większość nauczycieli. Od lat 70. XX w. coraz większego znaczenia zaczęło nabierać podejście komunikacyjne, zapoczątkowane m.in. przez Della Hymesa (1972), podkreślające rolę kompetencji pragmatycznych i socjolingwistycznych. Kompetencje pragmatyczne związane są z odpowiednim użyciem środków językowych w zależności od sytuacji komunikacyjnej czy rodzaju dyskursu i ściśle łączą się z doświadczeniami ucznia w przebywaniu w różnych środowiskach kulturowych. Kompetencje socjolingwistyczne to z kolei wiedza i umiejętności w zakresie konwencji komunikacyjnych, charakterystycznych dla danej grupy społecznej, takich jak zasady porozumiewania się w określonych grupach dostosowane do wieku czy statusu społecznego interlokutorów. Kompetencje te są ściśle powiązane z wiedzą socjokulturową dotyczącą kraju i użytkowników języka, którego się uczymy. Wiedza na temat kultury kraju bywa wręcz czasami nazywana piątą sprawnością językową, poza wyżej wymienionymi: pisanie, czytanie, mówienie i słuchanie (Damen, 1987; Altun, 2019). Kultura stanowi bez wątpienia niezbędny element w nauczaniu języków obcych. Nie pojawiła się ona jednak na lekcjach

wraz z nadejściem podejścia komunikacyjnego, lecz obecna była od wielu lat, choć zarówno niemal sto lat temu (Friedländer, 1930), jak i obecnie (Kramsch, 2013) nadaje jej się zbyt mało znaczenia w nauczaniu. Bez zrozumienia kultury nie jest możliwe adekwatne użycie języka i, w konsekwencji, wzajemne zrozumienie komunikatów przekazywanych między rodzimymi użytkownikami języka a osobami, dla których dany język jest językiem drugim czy obcym¹. Przekazanie treści kulturowych podczas nauki języka jest oczywiste w przypadku nauki języka kraju o bardzo odmiennej kulturze (np. nauka języka koreańskiego przez Polaków), jednak także i w przypadku podobnych kulturowo krajów europejskich pojawiać się mogą znaczne różnice, istotne dla późniejszego użycia nowo poznanego języka.

Polska i Szwecja w wielu aspektach mogą być traktowane jako kraje o podobnej kulturze z uwagi na sąsiedztwo geograficzne, powiązania historyczne czy członkostwo w tych samych instytucjach międzynarodowych (m.in. w Unii Europejskiej, NATO, Radzie Państw Morza Bałtyckiego). Wcześniejsze uwarunkowania polityczne i aktualne socjopolityczne sprawiają jednak, że oba kraje można jednocześnie postrzegać jako kraje o odmiennej kulturze. Podstawowym czynnikiem różnicującym jest z pewnością różnorodność społeczna. Polska, mimo wielonarodowościowej struktury ludności przez wiele stuleci oraz coraz większej liczby imigrantów, nadal uważana jest za kraj o niewielkim zróżnicowaniu narodowościowym. W ciągu ostatnich 50 lat osiedliło się tu niespełna 250 tysięcy osób (GUS, 2023a), natomiast w Szwecji w tym samym okresie – trzy i pół miliona (SCB, 2023). Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, bazujących na Narodowym Spisie Ludności w 2021 r., osoby nieidentyfikujące się z narodowością polską jako swoją pierwszą narodowością stanowią ok. 2,5% wszystkich mieszkańców Polski (GUS, 2023b). W Szwecji nie zbiera się informacji na temat tożsamości narodowościowej, lecz szwedzki urząd statystyczny Statistiska Centralbyrån (w skrócie: SCB) gromadzi informacje na temat osób o pochodzeniu zagranicznym, mieszkających na stałe w Szwecji, do których zalicza się osoby urodzone za granicą lub osoby urodzone w Szwecji, lecz których oboje rodzice urodzili się za granicą. Według powyższej definicji w 2022 r. niemal 27% mieszkańców Szwecji nie było szwedzkiego pochodzenia. Do liczby tej należy dodać ok. 1 miliona przedstawicieli ustawowych mniejszości narodowych (Żydów, Romów, Samów, Finów i Tornedalczyków) (Nationella minoriteter,

1 W literaturze na temat nabywania i nauki języków często rozróżnia się między terminami „język drugi” a „język obcy”, gdzie pierwszy najczęściej obejmuje język, który dla danej osoby nie jest językiem ojczystym (pierwszym) i który nabywany jest w sposób naturalny, w związku z przybyciem do kraju, gdzie język ten jest codziennym językiem komunikacji (na przykład w wyniku imigracji), natomiast „język obcy” występuje najczęściej w kontekstach edukacyjnych jako język, który nauczany jest z sposób sformalizowany podczas różnego rodzaju kursów językowych. Ostatnio jednak terminy te używane są wymiennie w szczególności wtedy, gdy kontekst uczenia się języka ma znaczenie drugorzędne (Abrahamsson, 2009; Hammarberg, 2017).

b.d.), co sprawia, że ok. 1/3 ludności Szwecji może się identyfikować z inną kulturą niż szwedzka. Różnorodność kulturowa odzwierciedla się także w liczbie wyznań religijnych obecnych w obu krajach. Spośród osób deklarujących przynależność do wyznania religijnego przynależność do Kościoła innego niż dominującego w danym kraju (rzymskokatolickiego w Polsce i luterńskiego w Szwecji) w Polsce deklaruje ok. 1,5% osób (GUS, 2023c), w Szwecji odsetek ten jest dziesięciokrotnie wyższy (Myndigheten för stöd till trossamfund, 2021). Różnice kulturowe między Polską i Szwecją mogą także wynikać z uwarunkowań politycznych – Polska w okresie po II wojnie światowej znalazła się w gronie krajów za żelazną kurtyną, co skutkowało bardzo ograniczonym dostępem do wytworów kultury krajów spoza bloku wschodniego oraz eliminowaniem różnorodności narodowej i wyznaniowej. Szwecja natomiast rozwijała się bez większych przeszkód natury politycznej, gospodarczej czy społecznej.

Z uwagi na powyższe warte zbadania wydaje się, czy codzienna kultura Polski i Szwecji, przekazywana w podręcznikach do nauki języka polskiego i szwedzkiego jako języków obcych, jest podobna, czy się różni. Podręczniki do nauki języka obcego jako podstawowe (obok nauczyciela) źródło wiedzy podczas zajęć powinny zawierać nie tylko informacje na temat struktury języka, lecz także odnoszące się do kultury kraju nabywanego języka. Już Lado (1957) pisał, że ewaluacja podręcznika do nauki języka obcego powinna odnosić się do występowania w nim informacji o strukturach gramatycznych języka, wymowie, słownictwie i zawartych w nim treściach kulturowych. Treści te mogą pojawić się eksplicitnie w podręczniku w postaci tekstów opisujących ważne dla danego kraju osoby czy wytwory kultury. Mogą jednak także pośredniczyć w przekazie tego typu informacji w sposób implicytny, na przykład w formie ilustracji znajdujących się w podręczniku, powiązanych z tekstami nie tylko przekazującymi treści kulturowe, lecz także ilustrującymi różne akty komunikacyjne czy codzienne czynności opisane w podręczniku. Na wagę materiałów wizualnych w podręcznikach do nauki języków obcych zwracał uwagę m.in. Dieter Buttjes (1982), według którego ilustracje mają zasadnicze znaczenie w przekazywaniu treści socjokulturowych. Poza tym materiał wizualny w postaci np. zdjęć miejsc czy rytuałów charakterystycznych dla danego kraju może być lepiej zapamiętany przez uczniów (np. tych ze wzrokowym stylem uczenia się) i powiązany z kulturą niż materiał w formie tekstu na określony temat.

Badania dotyczące ilustracji w podręcznikach do nauki języków obcych skupiają się przede wszystkim na dwóch obszarach: związanych z funkcją ilustracji oraz rodzajem treści, jakie przedstawiają. W przypadku funkcji wyróżnia się, zgodnie z klasyfikacją, którą zaproponowali Hunter, Crismore i Pearson (1987), funkcję zwiększenia atrakcyjności podręcznika, uwypuklenia treści tekstu, wyjaśnienia jej czy streszczenia. Przy porównaniu różnych podręczników zauważono m.in., że funkcja uatrakcyjnienia, uwypuklenia i streszczenia treści pojawia się w podręcznikach niezależnie od kultury kraju, w jakim

powstał (Tang, 1994). Drugą grupę badań ilustracji obejmują te skupiające się na rodzaju przedstawianych przez nie treści. W publikacjach takich analizuje się na przykład przedstawianie określonych grup społecznych (por. Ihm, 1998; Gharbavi i Mousavi, 2012; Sui, 2022) czy elementów kultury (Hermawan i Noerkhasanah, 2012; Raimbaevna i Ozodovna, 2023). Zdecydowana większość opracowań dotyczy nauczania języków często używanych – języka angielskiego, chińskiego czy francuskiego. Brak jest jednak publikacji analizujących warstwę ilustracyjną języków rzadko nauczanych, do których należą język polski i język szwedzki.

Wiedza socjokulturowa w nauczaniu języków obcych

Jak wspomniano powyżej, kompetencje użytkownika drugiego języka nie ograniczają się do znajomości słownictwa i struktur językowych, lecz obejmują także kompetencję pragmatyczną i socjolingwistyczną, która z kolei powiązana jest z wiedzą socjokulturową. Wiedza socjokulturowa to „wiedza o społeczeństwie i kulturze społeczności, która posługuje się danym językiem” (Coste, North, Sheils i Trim, 2003, s. 95). Uzyskanie jej podczas zajęć z języka obcego jest niezwykle istotne, gdyż niejednokrotnie, zaczynając naukę nowego języka, uczniowie nie mają żadnych wcześniejszych doświadczeń z kulturą danego kraju bądź wiedza o nim i jego mieszkańcach bywa oparta na powszechnie funkcjonujących stereotypach. Wiedzę socjokulturową charakteryzują elementy związane z codziennym życiem (np. rodzaje potraw, zasady zachowania się przy stole czy spędzania czasu wolnego), z warunkami życia (opieką zdrowotną, standardem życia), stosunkami międzyludzkimi (relacjami między płciami, pokoleniami czy klasami społecznymi), systemami wartości, poglądów i postaw (polityką, religią, historią), językiem ciała, zachowaniami rytualnymi (ceremoniami religijnymi, uroczystościami publicznymi) i konwencjami społecznymi (punktualnością, regułami prowadzenia rozmowy czy ubiorem) (Coste i in., 2003, s. 95–96). Jest to więc niezmiernie szerokie spektrum wiedzy, którą rodzimi użytkownicy przyswajają w większości automatycznie, poprzez codzienne doświadczenie różnych aspektów kultury, a którą osoby uczące się języka obcego muszą zdobyć głównie poprzez ukierunkowane działania nauczyciela czy treści zawarte w podręczniku. Odpowiedni przekaz treści socjokulturowych jest więc niezwykle istotny w przypadku uczenia się języka poza krajem, w którym będzie on później używany, i dlatego tak ważne jest, aby w materiałach dydaktycznych znalazły się nie tylko informacje powszechnie uznane za charakteryzujące daną kulturę (np. laureaci Nagrody Nobla, największe miasta i ich zabytki, wybitni artyści czy naukowcy), lecz także te bezpośrednio powiązane z codziennym życiem, z którym zetkną się uczniowie, gdyż nauczanie języka oznacza także rozwijanie kompetencji różnokulturowej, czyli umiejętności funkcjonowania w kilku kulturach.

Ubiór stanowi ten element konwencji społecznej będącej częścią wiedzy socjokulturowej, który otacza nas w każdej sferze życia i który jest najczęściej dostarczany komunikatem pozawerbalnym, z jakim osoba przyjeżdżająca do danego kraju spotyka się na każdym kroku. Może on być wyznacznikiem statusu społecznego, wieku czy wyznania, co powoduje, że podczas komunikacji dostosowujemy środki językowe do grupy społecznej, z jaką identyfikujemy dany strój – czyli wykorzystujemy kompetencje socjolingwistyczne. Bardzo często rozpoczynając naukę języka obcego, uczeń wcześniej nie miał styczności z krajem, którego języka chce się uczyć. Bywa tak w przypadku języków rzadziej nauczanych, których kultura nie jest powszechnie pokazywana w środkach masowego przekazu. Z tego powodu w niniejszym opracowaniu dokonana zostanie analiza ubioru w podręcznikach do nauki dwóch takich właśnie języków. Jej celem jest zbadanie, jaki jest obraz konwencji społecznych Polski i Szwecji wyrażanych w sposobie ubierania się. Analiza próbować będzie odpowiedzieć na pytania, czy odzież noszona przez mieszkańców Szwecji i Polski przekazuje obraz krajów o podobnej czy różnej konwencji społecznej oraz czy ubiór wykreowany przez twórców podręcznika w formie rysunków odpowiada odzieży przedstawionej na fotografiach.

Opis analizowanego materiału

Analizie poddano dwa podręczniki do nauki języków obcych, oba przeznaczone dla uczniów na poziomie początkującym: *Cześć, jak się masz?* Władysława Miodunki (Miodunka, 2012b; 2012a), który jest podręcznikiem do nauki języka polskiego jako obcego, i *Rivstart* autorstwa Pauli Levy Scherrer i Karla Lindemalma (Scherrer i Lindemalm, 2014), będący podręcznikiem do nauki języka szwedzkiego jako obcego. Podręczniki zostały dobrane z uwagi na fakt, że oba przeznaczone są do nauki języka obcego, a nie drugiego. Jest to szczególnie ważne w przypadku podręcznika do nauki języka szwedzkiego, gdyż w Szwecji istnieje bardzo wiele publikacji przeznaczonych do nauki języka szwedzkiego przez imigrantów i ukierunkowanych przede wszystkim na podstawową komunikację i przekaz treści społeczno-kulturowych. Obie publikacje dedykowane są dla uczniów nieznających danego języka obcego. *Cześć, jak się masz* składa się z dwóch części. Część pierwsza, z podtytułem *Spotykamy się w Polsce*, dedykowana jest dla uczniów do poziomu A1, a druga – z dopiskiem *Spotkajmy się w Europie* – do poziomu A2. *Rivstart* to jeden podręcznik, którego celem jest doprowadzenie uczniów do poziomów A1+A2 wg Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ), tj. do poziomów określanych mianem „podstawowych”. Przy doborze podręczników uwzględniono także, aby wydane były w podobnym czasie: w przypadku *Cześć, jak się masz?* analizie poddano wydanie z 2012 r., a *Rivstart* – z 2014 r. Analizowany

podręcznik polski po raz pierwszy wydany był w 1993 r. W wydaniu z 2012 r. znalazły się, zgodnie z informacjami wydawcy (Universitas, b.d.), nowe informacje czy ilustracje. Pierwsze wydanie podręcznika *Rivstart* pochodzi z 2007 r., a analizowana wersja została wzbogacona o nowe teksty czy ilustracje. W obu podręcznikach znajduje się podobny materiał ilustracyjny: występują zarówno fotografie, jak i rysunki. Autorem ilustracji w podręczniku polskim jest Andrzej Piątkowski, a w szwedzkim – Eva Thimgren. O wyborze tych podręczników do analizy zdecydował także fakt, że na zdecydowanej większości fotografii przedstawiona jest Polska (w przypadku podręcznika polskiego) i Szwecja (w podręczniku do nauki języka szwedzkiego). W wielu dostępnych na rynku podręcznikach (głównie) do nauki języka polskiego ilustracje pochodzą z międzynarodowych banków zdjęć i ilustrują treści niespecyficzne dla danego kraju, co uniemożliwiło uwzględnienie ich w niniejszym opracowaniu. *Cześć, jak się masz?* i *Rivstart* mają także zbliżoną strukturę: zawierają teksty, dialogi, informacje i ćwiczenia gramatyczne. Tematyka tekstów obu podręczników obejmuje m.in. przedstawianie się, jedzenie, nazwy zawodów, spędzanie czasu wolnego, zakupy, rodzinę, podstawowe informacje o Polsce/Szwecji itp., czyli typowe zagadnienia omawiane na początku nauki języka obcego. Jedyną znaczącą różnicą jest język instrukcji podręczników – w *Cześć, jak się masz* wszystkie polecenia i wyjaśnienia sporządzono w języku angielskim, natomiast podręcznik *Rivstart* jest jednojęzyczny – jedynym językiem jest język szwedzki. Nie jest to jednak różnica istotna z punktu widzenia celu niniejszego opracowania.

Analizie poddano wszystkie fotografie i rysunki przedstawiające osoby, na których dało się zauważyć elementy ubioru, w tym dodatki takie jak np. apaszka, biżuteria, zegarek. Wykluczono fotografie, które obrazują miejsca poza Szwecją czy Polską. Analiza skupiała się na występowaniu ubioru w różnych sferach życia. Europejski system opisu kształcenia językowego wyróżnia cztery sfery: edukacyjną, zawodową, publiczną i prywatną (Coste i in., 2003, s. 21). Dla potrzeb niniejszego opracowania sferę edukacyjną i zawodową potraktowano jako jedną i nazywano ją sferą zawodową, gdyż kontekst sytuacyjny w placówce edukacyjnej jest niemal tożsamy z kontekstem sytuacyjnym w życiu zawodowym: w obydwu przypadkach jest to sytuacja formalnego działania w instytucji, w której przebywa się w celu wykonywania pewnych działań, określonych przez podmiot decydujący. Działania te (nauka, praca) wykonywane są w ustalonym przez daną instytucję czasie. Analiza obejmowała zatem ubiór osób w sferze zawodowej, publicznej i prywatnej. Ponadto porównano przedstawienie ubioru na rysunkach – czyli ilustracjach stworzonych celowo dla danego podręcznika – z ubiorem na fotografiach, które obrazują osoby w różnych kontekstach życia w Szwecji i Polsce. Założeniem niniejszej analizy było, że elementy odzieży przedstawione na rysunkach będą odzwierciedlały subiektywny obraz konwencji społecznych, wykreowany przez autorów i ilustratorów podręcznika, natomiast ten ukazany na fotografiach – bardziej obiektywne odzwierciedlenie

aktualnej rzeczywistości. W analizie ubioru w strefie publicznej i prywatnej zwrócono także uwagę na wiek postaci. Poddano jej ilustracje przedstawiające dzieci, młodzież i osoby dorosłe, przy czym w przypadku osób dorosłych dokonano ogólnego podziału, bazując na klasyfikacji Eriksona (2004) na osoby we wczesnej dorosłości i dorosłości wieku średniego (traktowanych jako jedna grupa) oraz w wieku późnej dorosłości (nazywane także osobami starszymi).

Ubiór w podręcznikach do nauki języka polskiego i języka szwedzkiego jako języków obcych – analiza materiału

W obu podręcznikach występują sekcje poświęcone eksplicytnie prezentacji odzieży, a ich celem jest nauka nazw elementów ubrania. Odbывается to w formie rysunków. W podręczniku do nauki języka szwedzkiego poszczególne składniki odzieży należy przypisać obrazującej je ilustracji, a do nauki języka polskiego – zilustrowane elementy opatrzone są numerem, przy którym pojawia się nazwa znajdujący się poniżej. W obu podręcznikach pojawia się odzież wierzchnia (kurtka, płaszcz), odzież spodnia (m.in. garnitur, sweter, koszula, bluzka, spódnica), bielizna, dodatki (m.in. rajstopy, skarpetki, krawat, czapka) i obuwie. Wyraźne są jednak różnice w prezentacji elementów stroju damskiego i męskiego. W podręczniku do nauki języka polskiego występuje dużo dodatków do ubrania i są one bardziej zróżnicowane, np. beret z pomponem i ozdobny kapelusz w przypadku kobiet oraz kaszkiet i kapelusz – u mężczyzn. Poza tym przedstawiono naszyjnik, kolczyki, bransoletkę, pończochy, szalik i rękawiczki. W *Rivstart* nie ma żadnego dodatku charakterystycznego dla stroju kobiecego, a w przypadku ubioru męskiego jest to tylko krawat. Ponadto w ubiorze damskim jedynie biustonosz, figi i spódnica stanowią odzież charakterystyczną dla kobiet. Czapka, kurtka i buty, jakie nosi postać żeńska prezentująca poszczególne części ubioru, posiadają fason, który mógłby być przypisany zarówno odzieży damskiej, jak i męskiej. Charakterystyczna jest także różnica w prezentacji bielizny męskiej: w przypadku polskiego podręcznika mężczyzna nosi przylegające slipy, a szwedzkiego – luźne bokserki (Miodunka, 2012a, s. 62; Scherrer i Lindemalm, 2014, s. 68).

Ubiór w sferze zawodowej

W podręczniku do nauki języka polskiego przedstawiono wiele różnych zawodów, związanych np. z wykonywaniem pracy fizycznej: górnik, elektryk, murarz; z pracą w branży handlowej i usługowej: sprzedawca, listonosz, kelner(ka), recepcjonista, stewardesa; a także z pracą umysłową: lekarz, nauczyciel, pracownik biurowy. W podręczniku do nauki języka szwedzkiego zawody fizyczne nie występują. Pojawiają się wyłącznie zawody z sektora handlu i usług

(kelner, kucharz, kierowca autobusu, fryzjer) czy zawody związane z wykonywaniem pracy umysłowej lub artystycznej (m. in. lekarz, adwokat, fotograf, grafik stron internetowych).

W *Cześć, jak się masz* osoby wykonujące zawody fizyczne noszą kaszkiety, berety lub kask (górnika) oraz koszule z podwiniętymi rękawami. Ta grupa zawodowa występuje wyłącznie na rysunkach. Pracownicy sektora handlu i usług pojawiają się na obu rodzajach ilustracji i mają na sobie uniformy (listonosz, stewardesa) lub fartuchy (sprzedawca, kelnerka), a pracownicy umysłowi – bluzki koszulowe (kobiety), koszule z krawatem i garnitury z kamizelką (mężczyźni) lub fartuchy. W przypadku wykonawców zawodów pojawiających się zarówno na rysunkach, jak i na fotografiach widoczne są istotne różnice w ubiorze. Wszystkie ekspedientki przedstawione na rysunkach nosiły opaski ochronne na głowie, na fotografiach jednak pojawiają się bez jakiegokolwiek nakrycia głowy. Recepcjonistka domu studenckiego na rysunku nosi uniform (Miodunka, 2012b, s. 76), a na fotografii – T-shirt (Miodunka, 2012b, s. 189). Wykonawcy zawodów umysłowych na rysunkach ukazani są wyłącznie w odzieży oficjalnej (garnitury, koszule z krawatem, bluzki koszulowe), natomiast na fotografiach – w odzieży codziennej, tj. w bluzkach czy swetrach: pracownica uniwersyteckiej administracji na rysunku przedstawiona została w koszuli i żakiecie (Miodunka, 2012a, s. 28), natomiast na fotografii – w krótkiej bluzce, wiązanym sweterku i džinsach (Miodunka, 2012a, s. 178), bibliotekarki pojawiające się na rysunku noszą bluzki koszulowe (Miodunka, 2012b, s. 92, 2012a, s. 220), a bibliotekarz na ilustracji (Miodunka, 2012a, s. 237) – sweter. Jedyne zawód, którego wykonawcy noszą taki sam rodzaj odzieży na rysunkach i na fotografiach, to nauczyciele akademicy. Wszyscy są mężczyznami i noszą garnitury.

W podręczniku do nauki języka szwedzkiego oba rodzaje grup zawodowych (tj. zawody usługowe i umysłowe) występują zarówno na rysunkach, jak i na ilustracjach i najczęściej noszą odzież prototypowo kojarzoną z danym zawodem. Kucharz ma biały fartuch i wysoką czapkę kucharską, kelner – koszulę z muchą i kamizelkę, a pielęgniarka, lekarz czy dentysta – fartuchy. Podobnie jak w przypadku podręcznika do nauki języka polskiego przedstawiciele zawodów z sektora usług noszą uniformy czy zestawy odzieży charakterystyczne dla danej grupy zawodowej (stewardzi, piloci, kelnerzy), a pracownicy umysłowi – bluzki koszulowe (kobiety), koszule oraz garnitury. Wykonawcy zawodów twórczych: fotograf czy grafik stron internetowych noszą luźny sweter lub T-shirt. W odróżnieniu od podręcznika *Cześć, jak się masz?* w *Rivstart* zauważyć można zgodność ubioru tych samych grup zawodowych na rysunkach i na fotografiach. Pracownica gastronomii ma białą koszulę zarówno gdy pojawia się na rysunku (Scherrer i Lindemalm, 2014, s. 33), jak i na fotografii (Scherrer i Lindemalm, 2014, s. 36), lekarz ma fartuch i na rysunku (Scherrer i Lindemalm, 2014, s. 12), i na fotografii (Scherrer i Lindemalm, 2014, s. 199), grafik stron internetowych nosi T-shirt na rysunku (Scherrer i Lindemalm, 2014,

s. 12) oraz na fotografii (Scherrer i Lindemalm, 2014, s. 132). W przypadku podręcznika do nauki języka szwedzkiego zauważyć jednak można różnicę między ubiorem kobiet i mężczyzn pracujących w administracji. Mężczyźni zawsze noszą koszule. Nigdy nie występują w stroju mniej oficjalnym, np. w swetrze czy T-shircie. Kobiety natomiast prezentowane są zarówno w bluzkach koszulowych, jak i T-shirtach czy swetrach oraz noszą dodatki (naszyjniki).

Oba podręczniki często w ten sam sposób prezentują ubiór charakterystyczny dla poszczególnych grup zawodowych. Dotyczy to np. kelnerów, lekarzy, stewardes czy pracowników administracyjnych. Znacznie jednak różni się ubiór nauczycieli. W *Cześć, jak się masz?* przedstawiciele tej grupy zawodowej zawsze ubrani są w koszulę z krawatem i garnitur – także nauczyciele w szkole podstawowej. Natomiast w *Rivstart* ubranie nauczycieli jest o wiele bardziej zróżnicowane i przede wszystkim mniej oficjalne: noszą luźne koszule w kratkę, bluzki trykotowe czy swetry. Poza tym różnice w ubiorze w sferze zawodowej dotyczą dodatków do odzieży. W podręcznikach do nauki języka polskiego występują zarówno u kobiet (broszka, kolczyki), jak i u mężczyzn (zegarek, chustka w butonierce). W podręczniku do języka szwedzkiego jedynym dodatkiem jest naszyjnik i noszony jest wyłącznie przez kobiety pracujące w biurze.

Odzież w sferze publicznej

Ubrania noszone w sferze publicznej pojawiają się w analizowanych podręcznikach znacznie częściej niż te przypisane do wykonywania zawodów. W *Cześć, jak się masz?* wiele ilustracji przedstawia osoby znajdujące się w różnych miejscach przestrzeni publicznej: w przestrzeni miejskiej, w górach, nad morzem, w parku, na dworcu, w restauracji czy na koncercie. Dzieci ubrane są w podkoszulki lub bluzki z długim rękawem i krótkie lub długie spodnie. Dziewczynki przedstawiane są zarówno w spodniach, jak i w sukienkach, mają długie lub krótkie włosy. Na głowach chłopcy mają czapki z daszkiem, a dziewczynki – chustki lub kapelusze. Na jednej z ilustracji chłopiec nosi czapkę z daszkiem z odsłoniętymi uszami także w zimie (Miodunka, 2012a, s. 135), co raczej jest zjawiskiem bardzo rzadko spotykanym w Polsce. Także w przypadku ubrań w sferze publicznej prezentacja na rysunkach znacznie odbiega od tej na fotografiach. Różnice te dotyczą jednak wyłącznie ubrań dziewczynek. Na rysunkach mają one zawsze długie włosy, są ubrane w sukienki, a we włosach noszą kokardy lub opaski (Miodunka, 2012b, s. 30, s. 78).

Kobiety i mężczyźni we wczesnej dorosłości i dorosłości wieku średniego w przestrzeni publicznej noszą bardzo różnorodną odzież. U kobiet wyróżnić można zarówno spodnie, jak i spódnice oraz bluzki z krótkim lub długim rękawem, swetry, kurtki, płaszcze oraz buty na płaskim lub na wysokim obcasie. Niektóre kobiety mają kolczyki w uszach, apaszkę lub szalik oraz zegarek czy

bransoletkę. Mężczyźni są ubrani w koszule, T-shirty lub koszulki na ramiączkach, noszą długie lub krótkie spodnie oraz buty sportowe, półbuty czy sandały. Zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn występują znaczne różnice między ubraniem prezentowanym na rysunkach i na fotografiach. Kobiety na rysunkach zawsze mają długie włosy, noszą biżuterię (kolczyki, bransoletki, naszyjniki) oraz dodatki (apaszki, kapelusze). Przedstawione są w spódnicy lub sukience, noszą różne nakrycia głowy: kapelusze, czapki oraz prawie zawsze mają buty na wysokich obcasach – rysunki pokazują więc znacznie bardziej prototypowy ubiór damski, który występuje także w sytuacjach codziennych, np. spacer w mieście, a nie tylko uroczystych. Także i mężczyźni na rysunkach ubrani są bardziej oficjalnie: prawie zawsze noszą koszulę i garnitur, płaszcz i kapelusz. Tylko raz rysunek przedstawia mężczyznę w podkoszulku – podczas jazdy rowerem (Miodunka, 2012a, s. 96).

Osoby starsze pokazywane są bardzo rzadko w sferze publicznej, jednak także i w przypadku tej grupy wiekowej zauważyć można znaczne różnice w ubiorze w zależności od rodzaju materiału graficznego, w jakim zostali zaprezentowani. Na fotografiach kobiety noszą luźne bluzki i spodnie, a mężczyźni koszule lub podkoszulki z krótkim rękawem, a na to zakładają kamizelki. Na rysunkach przedstawiciele tej grupy wiekowej zawsze ubrani są sukienki lub spódnice (kobiety) oraz garnitury (mężczyźni). Kobiety noszą poza tym wiele dodatków: broszki, naszyjniki, kapelusze itp., co niemal w ogóle nie pojawia się na fotografiach.

W szwedzkim podręczniku dzieci pojawiają się w sferze publicznej znacznie rzadziej niż w podręczniku polskim i noszą zawsze spodnie – bez względu na płeć, wiek czy rodzaj ilustracji. Ponadto niemowlęta przedstawione są w czepkach na głowie, a chłopcy noszą czapki z daszkiem lub bez niego. W przypadku osób we wczesnym i średnim wieku dorosłym zauważyć można pewne różnice w prezentacji ubioru kobiet i mężczyzn. Kobiety noszą różnorodne ubrania: sukienki, bluzki lub podkoszulki ze spodniami lub (rzadko) spódnicami. Zawsze występują w obuwiu na niskim obcasie i rzadko noszą biżuterię (najczęściej łańcuszki lub kolczyki). Mężczyźni natomiast na niemal każdej ilustracji noszą koszule lub bluzki z długim rękawem i długie lub krótkie spodnie. Bardzo często, w odróżnieniu od mężczyzn przedstawionych w podręczniku polskim, noszą różne dodatki: duże torby, ozdobne szaliki czy czapki z daszkiem. Podobnie jak w przypadku prezentacji ubioru w sferze zawodowej, nie występują różnice w przedstawieniu odzieży na rysunkach i na fotografiach. Osoby starsze w podręczniku *Rivstart* pojawiły się tylko dwa razy: raz w parku, gdzie zarówno kobieta, jak i mężczyzna nosili dżinsy, koszulę lub bluzkę z krótkim rękawem oraz buty sportowe, a raz w klubie tanecznym, gdzie kobieta była ubrana w sukienkę, a mężczyzna w garnitur.

Ubiór pojawiający się w sferze publicznej wykazuje wiele podobieństw w podręczniku do nauki języka szwedzkiego i polskiego, jednak zauważyć można także znaczne różnice – przede wszystkim w odniesieniu do ubioru mężczyzn

w wieku wczesnej i średniej dorosłości. W Szwecji mężczyźni mają na sobie więcej dodatków, gdy znajdują się w przestrzeni publicznej. Poza tym noszą głównie koszule lub bluzki. Natomiast mężczyźni w Polsce noszą T-shirty, co w podręczniku szwedzkim pojawiło się wyłącznie w kontekstach wykonywania aktywności sportowej (chodzenia po górach czy biegania). Poza tym mężczyźni w Polsce (na wszystkich etapach dorosłego życia – także późnego) do podkoszulków noszą także kamizelki, co ani razu nie wystąpiło w podręczniku *Rivstart*.

Ubiór w sferze prywatnej

W podręczniku do nauki języka polskiego sfera prywatna występuje najrzadziej, w porównaniu z dwiema pozostałymi sferami, a szczególnie rzadko występują w niej dzieci. Pojawiają się jedynie w kontekście uroczystości rodzinnych (urodziny, święta) i noszą wtedy odświętną odzież: dziewczynki – sukienki, a chłopcy – koszulę z krawatem. Dorośli pokazywani są w sferze prywatnej znacznie częściej, jednak niemal zawsze – na rysunkach. Kobiety na każdej ilustracji mają długie włosy, noszą spódnice lub sukienki oraz liczne dodatki: bransoletki, kolczyki, naszyjniki. Mężczyźni natomiast przedstawiani są w koszulach z muchą lub krawatem, garniturach. Bardzo rzadko pojawiają się w swetrze czy bluzie. Osoby w wieku starszym nie pojawiają się ani razu w kontekście prywatnym.

W podręczniku *Rivstart* z kolei strefa prywatna prezentowana jest często, choć także i tutaj dzieci pojawiają się sporadycznie – raz w mieszkaniu z rodzicami, gdzie noszą dżinsy i swetry, a raz w kontekście uroczystości rodzinnej. Są to tylko chłopcy ubrani w koszule, na których noszą dziergane kamizelki. Kobiety zawsze mają na sobie spodnie i bluzki lub swetry – najczęściej golfy. Nigdy nie są przedstawiane z biżuterią czy dodatkami. Mężczyźni pokazywani są w piżamie, szlafroku, dżinsach oraz podkoszulkach, luźnych koszulkach lub swetrach. Zarówno odzież kobiet, jak i mężczyzn jest więc wygodna. Nawet w kontekście uroczystości rodzinnej odzież nie jest tak odświętna, jak w podręczniku do nauki języka polskiego – kobiety noszą swetry, a mężczyźni – koszule lub T-shirty. Mimo znacznych różnic w prezentacji odzieży w sferze prywatnej między *Cześć, jak się masz?* a *Rivstart* zauważyć można jedno podobieństwo: odzież nocna w obu podręcznikach przedstawiana jest tak samo – w postaci koszulek lub piżam w paski.

Wnioski i podsumowanie

Celem niniejszego opracowania było zbadanie, jakie są konwencje społeczne dotyczące ubioru w Polsce i Szwecji, przekazywane w podręcznikach do nauki języka polskiego i szwedzkiego jako języków obcych. Uzyskanie przez uczniów

wiedzy na temat ubioru noszonego w danym kraju stanowi istotny element kompetencji socjokulturowej, która z kolei jest częścią kompetencji socjolingwistycznej, niezbędnej do prawidłowego użycia języka w zależności od kontekstu społecznego. Nabycie wiedzy socjokulturowej pozwoli także na zweryfikowanie ewentualnych stereotypów na temat danego kraju, szczególnie wtedy, gdy język, którego się uczymy, należy do języków rzadziej nauczanych.

Przeprowadzona analiza wykazała wiele podobieństw między ubiorem mieszkańców Polski i Szwecji, noszonym w sferze zawodowej, publicznej i prywatnej, co może oznaczać, że kraje te można uznać za kraje o podobnej kulturze ubioru, charakterystycznej dla kultury cywilizacji zachodniej. Najwięcej podobieństw zauważyć można w ubiorze w sferze zawodowej. W obu krajach występują podobne konwencje ubierania się w miejscu pracy: dominuje odzież służbowa (uniformy, fartuchy) lub oficjalna (bluzki koszulowe, koszule, garnitury). Jednocześnie w Polsce i Szwecji kobiety wykonujące prace administracyjne ubierają się mniej oficjalnie niż mężczyźni, którzy w tych kontekstach zawsze noszą koszulę z krawatem lub bez krawata oraz często także garnitur. Podobnie wygląda także odzież noszona w sferze publicznej: zarówno ta, zakładana przez dzieci, jak i osoby dorosłe. Mimo dużego odsetka mieszkańców Szwecji pochodzących z innych, często odległych kulturowo i wyznaniowo krajów, w podręcznikach do nauki języka szwedzkiego nie znalazły się osoby noszące odzież charakterystyczną dla danej kultury czy religii (żadna kobieta na przykład nie nosiła hidżabu).

Poza powyższymi podobieństwami zauważyć można było także pewne różnice. Przede wszystkim dotyczyły one ubioru w sferze prywatnej i publicznej. W podręcznikach do nauki języka polskiego osoby występujące w kontekstach prywatnych najczęściej ubrane były podobnie jak w życiu zawodowym. Kobiety nosiły ubranie oficjalne: bluzki koszulowe, żakiety, spódnice, różne dodatki do ubrań, a mężczyźni – koszule, garnitury oraz dodatki: chustkę w butonierce, muchę czy krawat. Postaci pojawiające się w podręcznikach do nauki języka szwedzkiego w sferze prywatnej zawsze nosiły wygodną odzież: luźne spodnie i koszule, golfy itp. W sferze publicznej z kolei wystąpiły różnice przede wszystkim w ubiorze mężczyzn: przedstawieni w podręcznikach do nauki języka polskiego nosili bardziej swobodne ubranie, bez dodatków. Mężczyźni w Szwecji z kolei w przestrzeni publicznej raczej nosili koszule czy bluzki z rękawami oraz różne dodatki do odzieży. Jedyną różnicą w sferze zawodowej był ubiór nauczycieli, których w podręczniku do nauki języka polskiego przedstawiano zawsze w koszulach, krawatach i garniturach, natomiast w Szwecji ubranie tej grupy zawodowej było o wiele bardziej różnorodne i mniej oficjalne.

Analiza wykazała także znaczne różnice między ubiorem zaprezentowanym na rysunkach i na fotografiach, lecz dotyczyło to wyłącznie podręcznika do nauki języka polskiego. Postaci przedstawione na rysunkach zawsze nosiły ubrania bardziej oficjalne niż te występujące na ilustracjach, a kobiety zawsze

prezentowane były w odzieży prototypowo przypisywanej do odzieży damskiej: nosiły spódnicę lub sukienkę, buty na wysokich obcasach, bardzo często także biżuterię i dodatki, czego nie dało się zauważyć na ilustracjach. Podobne rozbieżności między prezentacją strojów na rysunkach i ilustracjach widoczne także były w przypadku dziewczynek, które, podobnie jak kobiety, nosiły ubrania i dodatki tradycyjnie kojarzone z dziewczęcymi, tj. sukienki, wstążki we włosach itp. Różnice między prezentacją ubioru na rysunkach i na fotografiach pojawiły się również w sferze zawodowej. Także i w tym przypadku rysunki przekazywały bardziej tradycyjny obraz stroju pracowniczego. Podsumowując, ubiór pojawiający się w podręcznikach do nauki języka polskiego i języka szwedzkiego jako języków obcych przekazuje obraz Polski i Szwecji jako krajów o podobnej kulturze codziennej. Różnice między krajami nie dotyczą konkretnych elementów odzieży, lecz raczej ich użycia w określonych sferach życia. Przedstawione stroje nie wskazywały także na istnienie ewentualnych różnic ekonomicznych, narodowościowych czy wyznaniowych między oboma społeczeństwami. Według przekazu w podręcznikach mężczyźni w Polsce noszą swobodną odzież w strefie publicznej, lecz oficjalną – w sferze prywatnej. W Szwecji natomiast przeważa większa oficjalność w sferze publicznej, a większa swoboda w sferze prywatnej. Poza tym w Polsce kobiety noszą częściej odzież typowo damską oraz wiele dodatków, a w Szwecji mężczyźni – częściej niż w Polsce – używają dodatków do odzieży. Ilustracje przedstawione w analizowanych podręcznikach do nauki języka obcego w większości odpowiadają rzeczywistości, choć w przypadku podręcznika polskiego konieczna wydaje się aktualizacja rysunków, gdyż zawierają one elementy niewystępujące aktualnie w polskiej rzeczywistości (np. tarcza szkoły na ubraniu ucznia czy maszyna do pisania jako narzędzie pracy biurowej).

Wnioski wypływające z niniejszej analizy nie mogą być uznane za wyznaczniki badanej konwencji społecznej, nie mogą też stanowić pełnego obrazu ubioru społeczeństwa polskiego i szwedzkiego, lecz mogą ułatwić komunikację w obcym języku w Polsce czy Szwecji poprzez wykazane w analizie podobieństwo elementów socjokulturowych. Mogą także stać się zaczątkiem dalszych badań – w szczególności tych obejmujących nowsze podręczniki oraz źródła inne niż podręczniki do nauki języka obcego.

BIBLIOGRAFIA

- Abrahamsson, N. (2019). *Andraspråksinlärning*. Lund: Studentlitteratur.
- Altun, M. (2019). The Fifth Skill in Language Learning: Culture. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, nr 5(4), 162–167. DOI: <https://doi.org/10.23918/ijsses.v5i4p162>.
- Buttjes, D. (1982). Landeskunde im Fremdsprachenunterricht. *Neusprachliche Mitteilungen*, 35(1), 3–16.

- Coste, D., North, B., Sheils, J. i Trim, J. (2003). *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. Warszawa: Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.
- Damen, L. (1987). *Culture Learning: The Fifth Dimension in the Language Classroom*. Reading Mass: Addison-Wesley Publishing Company.
- Erikson, E.H. (2004). *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Zysk i S-ka. Wydaw.
- Friedländer, M. (1930). Zakres „Nauki o kulturze” w nauczaniu języka niemieckiego. *Neofilolog*, nr 3, 142–157.
- Gharbavi, A. i Mousavi, S.A. (2012). A Content Analysis of Textbooks: Investigating Gender Bias as a Social Prominence in Iranian High School English Textbooks. *English Linguistics Research*, nr 1(1), 42–49.
- GUS. (2023a). *Główne kierunki emigracji i imigracji na pobyt stały w latach 1966–2022*, stat.gov.pl. Pozyskano z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/glowne-kierunki-emigracji-i-imigracji-na-pobyt-staly-w-latach-1966-2022,4,2.html> (dostęp: 23.09.2023).
- GUS. (2023b). *Wstępne wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 w zakresie struktury narodowo-etnicznej oraz języka kontaktów domowych*, stat.gov.pl. Pozyskano z: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-wstepne/wstepne-wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-ludnosci-i-mieszkancow-2021-w-zakresie-struktury-narodowo-etnicznej-oraz-jezyka-kontaktow-domowych,10,1.html> (dostęp: 23.09.2023).
- GUS. (2023c). *Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego*. Pozyskano z: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/tablice-z-ostatecznymi-danymi-w-zakresie-przynaleznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-uzywanego-w-domu-oraz-przynaleznosci-do-wyznania-religijnego,10,1.html> (dostęp: 22.11.2024).
- Hammarberg, B. (2017). Teoretiska ramar för andraspråksforskning. W: K. Hyltenstam i I. Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, 27–84.
- Hermawan, B. i Noerkhasanah, L. (2012). Traces of Cultures in English Textbook for Primary Education. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, nr 1(2), 49–61.
- Hunter, B., Crismore, A. i Pearson, D. (1987). Visual Displays in Basal Readers and Social Studies Textbooks. W: H.A. Houghton i D.M. Willows (red.), *The Psychology of Illustration*. Nowy Jork: Springer-Verlag, 116–135.
- Hymes, D.H. (1972). On Communicative Competence. W: J.B. Pride i J. Holmes (red.), *Sociolinguistics. Selected Readings*. London: Penguin, 269–293.
- Ihm, H. (1998). A Study of the Cultural Content of Illustrations in Selected EFL/ESL Textbooks for Young Children. *English Teaching*, 53(3), 153–178.
- Kramsch, C. (2013). Culture in Foreign Language Teaching. *Iranian Journal of Language Teaching Research*, nr 1(1), 57–78.

- Lado, R. (1957). *Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Miodunka, W. (2012a). *Cześć, jak się masz? a Polish language textbook: level way-stage A2. Cz. 2: Spotkajmy się w Europie*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas (Język Polski dla Cudzoziemców).
- Miodunka, W. (2012b). *Cześć, jak się masz? I. Spotykamy się w Polsce*. Kraków: Universitas.
- Myndigheten för stöd till trossamfund. (2021). *Statistik om trossamfund – Myndigheten för stöd till trossamfund*. Pozyskano z: <https://www.myndigheten.s.se/kunskap/statistik-om-trossamfund.html> (dostęp: 23.09.2023).
- Nationella minoriteter (b.d.). *Minoritet.se*. Pozyskano z: <https://www.minoritet.se> (dostęp: 23.09.2023).
- Raimbaevna, A.S. i Ozodovna, V.Z. (2023). Teaching Culture through Illustrated Reading Materials at Secondary Schools. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, nr 14, 152–156.
- SCB. (2023). *Befolkningsutvecklingen i riket efter kön. År 1749–2022*. Pozyskano z: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0101__BE0101G/BefUtvKon1749/ (dostęp: 23.09.2023).
- Scherrer, P.L. i Lindemalm, K. (2014). *Rivstart A1 + A2 Textbok*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sui, J. (2022). Gender Role of Characters in the Illustrations of Local and Introduced Edition Textbooks of College Portuguese Teaching in China. *Journal of Language Teaching and Research*, nr 13(6), 1232–1242.
- Tang, G.M. (1994). Textbook Illustrations: A Cross-cultural Study and its Implications for Teachers of Language Minority Students. *The Journal of Educational Issues of Language Minority Students*, nr 13, 175–194.
- Uniwersitas. (b.d.). *Cześć, jak się masz? I. Spotykamy się w Polsce (A1)*. Pozyskano z: <https://www.universitas.com.pl/produkt/2191/Czesc-jak-sie-masz-I-Spotykamy-sie-w-Polsce-A1> (dostęp: 01.05.2024)

Iwona Kowal – profesor uczelni w Katedrze Nordystyki w Instytucie Germanistyki i Nordystyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się na nauce i nauczaniu języka szwedzkiego jako kolejnego języka obcego, wielojęzyczności i procesie tworzenia tekstu. Prowadzi badania interdyscyplinarne, wykorzystując m.in. teorię złożoności i teorię systemów dynamicznych. Jest autorką monografii *The Dynamics of Complexity, Accuracy and Fluency in Second Language Development*.